

نگارش تاریخ برای دانش‌آموزان

تدوین کتاب درسی تاریخ در نگاه اول کار ساده‌ای است؛ اما لایه‌های زیرین آن، ظرافت‌ها و پیچیدگی‌هایی دارد که بدون توجه به آن‌ها کار دشوار می‌شود و در برنامه آموزشی پذیرش لازم را نمی‌یابد. مقاله‌ای که به قصد چاپ در یک نشریه تخصصی نوشته می‌شود و یا یک پروژه یا پایان‌نامه تحصیلی، مخاطبان ویژه‌ای دارد: دانشجویان، استادان دانشگاه و دانش‌آموختگان تاریخ. اما درس‌ها و متن‌های آموزشی تاریخ مخاطبان سه‌گانه‌ای دارند که سطح دانش تاریخی، نگاه آنان به درس تاریخ و دغدغه‌ها و انتظاراتشان متفاوت است.

دانش‌آموزان گسترده‌ترین مخاطبان درس تاریخ‌اند. آنان انتظار دارند که کتاب درس تاریخ، ضمن ارائه تصویری درست از گذشته، در قالب و طرح متنوع و جذاب عرضه شود. صفحه‌آرایی آن زیبا باشد و عنوان‌های آن ذهن کنجکاو و جست‌وجوگر دانش‌آموزان را به تکاپو بیندازد تا در کشف گذشته تاریخی و رمز و رازهای آن با وی همراه شود.

تصویرها، نقشه‌ها و عکس‌های متناسب و نقاشی‌های تاریخی هنرمندانه، دروازه‌های ورود ذهنی دانش‌آموزان به گذشته و داستان تمدن‌های بشری و درک تحولات بزرگ تاریخ زندگی انسان هستند. حجم اطلاعات و دامنه اخبار و رویدادهای سیاسی- نظامی نباید آن‌قدر وسیع باشد که او را خسته و دلزده کند. آنان دوست ندارند در کوچه‌پس‌کوچه‌های تاریخ آن‌قدر کشیده شوند که از پا درآیند.

دسته دوم مخاطبان تاریخ، دبیران و معلمان تاریخ هستند؛ که مهم‌ترین دغدغه آنان اصالت و واقع‌نمایی درس‌های تاریخ است. غالباً آنان دانش‌آموخته تاریخ‌اند و

برای آموزش تاریخ حرمت قائل‌اند. به شغل معلمی تاریخ افتخار می‌کنند و بیش از هر چیز به مستند، مستدل و علمی بودن متن آموزشی می‌اندیشند و اهمیت می‌دهند. اینان در آموزش تاریخ، زمانی با جان و دل می‌کوشند که احساس همدلی و هم‌فکری با کتاب داشته باشند.

دسته سوم مخاطبان، مدیران و برنامه‌ریزان کتاب‌های درسی هستند که براساس سیاست‌های کلان فرهنگی، علمی، اجتماعی، ... انتظارات خود را تعیین و هنرمندان و نویسندگان را به همکاری برای تدوین و تألیف کتاب‌های درسی دعوت می‌کنند.

مؤلف یا نویسنده کتاب‌های درسی تاریخ باید این انتظارات سه‌گانه و این دیدگاه‌های متفاوت را چندان به هم نزدیک کند که در صورت نهایی متن تألیف شده مورد پذیرش و احترام هر سه مخاطب قرار گیرد. تا پس از پایان امتحانات، دانش‌آموزان کتاب‌های درسی تاریخ را به عنوان یادگار لحظه‌های شیرین عمر تحصیلی خویش، در جایی محفوظ نگه دارند.

متن آموزشی تاریخ در درجه اول می‌باید مخاطبان خود را بشناسد؛ یعنی فراتر و یا خیلی فروتر از دانش و توان ذهنی دانش‌آموزان نباشد. باید منطق پژوهش تاریخی در آن رعایت شود و ساده‌نویسی، آن را به ابتذال نکشاند. معیارهای تاریخی و مراجع و منابع اسنادی آن موجود باشد. هم‌چنین، تحلیل رویدادهای تاریخی، با خیال‌پردازی غلط نشده باشد.

کتاب درس تاریخ و به‌ویژه تاریخ اسلام، باید با اهداف کلان و آرمان ملی و اسلامی ما هم‌سو باشد. آن را تحکیم بخشد. و در

جهت «مصلح ملی» حرکت کند. وحدت اسلامی ما را خدشه‌دار نکند، به یکپارچگی ملت بزرگ ایران آسیب نرساند.

نکته بعدی آن است که در مورد پاره‌ای مباحث در تاریخ اسلام، مانند نبوت (بعثت)، جهاد، امامت، خاتمیت و...، شیوه بیان و نحوه استدلال آن در کتب بینش دینی و معارف اسلامی، با شیوه بیان و استدلال تاریخی آن متفاوت است و هرکدام از منطق خاصی پیروی می‌کنند. همان‌طور که انتظار نمی‌رود، نویسنده کتاب‌های بینش دینی در مقام یک مورخ به بررسی موضوع بپردازد، در تاریخ نیز نباید خرده گرفت که چرا مؤلف کتاب درسی تاریخ، مانند متکلم دینی به طرح و بسط موضوع پرداخته است.

درس تاریخ نباید به گونه‌ای تدوین شود که موجب احساس حقارت در دانش‌آموزان شود، تا نوجوان، سرافکنده به گذشته تاریخی خود ننگرد. همه ملت‌ها، شکست‌ها و پیروزی‌هایی داشته‌اند و لغزش‌ها و خطاهایی مرتکب شده‌اند. اما بزرگ‌نمایی و تأکید بر آن‌ها شایسته نیست. نمایش سیاه تاریخ حس افتخار به گذشته تاریخی را می‌کشد.

به رویدادهای تاریخی از منظرهای متفاوتی می‌شود نگاه کرد: علمی، حزبی، فلسفی و... در این نگاه‌ها، تاریخ به مثابه ابزار به خدمت گرفته می‌شود و ماده خام یک نظریه می‌شود. در این حالت رویدادهای تاریخی اصالت ندارند، بلکه کاربرد دارند. ایدئولوژی سیاسی برای اثبات فرضیه‌های خود به تاریخ روی می‌آورد. دست به گزینش می‌زند و جرح و تعدیل می‌کند تا کاربردی خاص بیابد. درواقع صورت تحریف‌شده‌ای از رویدادهای تاریخی به کار بسته می‌شود؛ یک تشکیلات حزبی یا یک

محمدعلی علوی کیا

مؤلف کتاب درسی و دبیر تاریخ کرمانشاه

کلیدواژه‌ها: نگارش کتاب درسی تاریخ، آموزش تاریخ.

فیلسوف نظریه‌پرداز نیز به همین صورت عمل می‌کند. در این نگاه وقایع تاریخی:
✦ اصالت خود را از دست می‌دهند.
✦ به منزله ابزار به کار گرفته می‌شوند.
✦ به مقتضای هدف، جرح و تعدیل می‌شوند.

✦ برای اثبات یک باور، یک نظریه، یا یک هدف تبلیغاتی، به خدمت گرفته می‌شوند.
اما نگاه تاریخی می‌کوشد گذشته را در یک مفهوم کلی درک کند. به تعبیری جغرافیای زمان را بشناسد، و روابط و تأثیر و تأثرات رویدادها در یکدیگر و نهادها و خرده فرهنگ‌های اجتماعی را دریابد تا تصویری تا حد ممکن قریب به واقعیت آن در گذشته تاریخی را بازسازی کند. در این نگاه:

✦ وقایع تاریخی فی حد ذاته اصالت دارند.
✦ هر سخن و حکم تاریخی متکی به مجموعه‌ای از اسناد و شواهد تاریخی است.
✦ نظریه تاریخی پس از طی فرایند تحقیق شکل می‌گیرد (نه پیش از آن).
✦ نسبیت اندیشی و تواضع علمی از ویژگی‌های اصلی منطقی آن است.

در قدم دوم، نویسنده کتاب تاریخ می‌باید حداقل بخش عمده‌ای از زندگی علمی‌اش را وقف تدریس تاریخ کرده باشد؛ به عبارت دیگر معلم تاریخ باشد. با فضاهای آموزشی و دنیای دانش‌آموزان بیگانه نباشد تا به هنگام نگارش درس تاریخ، خود را در فضای کلاس حس کند، و در ذهن خود با آنان سخن بگوید، و بحث و گفت و شنود کند. این دو حداقل شرط لازم برای نگارش «تاریخ برای دانش‌آموزان» است.

و در قدم سوم باید نسبت به انسان، علم، جامعه، فرهنگ، احساس تعهد و وظیفه کند.

شکرتان را بزرگوار می‌دانم